

BİR ZAMANLAR PARTHENİOS

Berna KURT (M.A)*

Öz: Bartın Irmağı'nın ve çevresindeki yaşamın Türk, Fransız, İspanyol gibi farklı milletlere mensup seyyahlar, sefirler, siyasi görevliler, tarihçiler, coğrafyacılar ve yazarlar gözüyle kaleme alındığı bu çalışmada öncelikli olarak kişilerin kendi cümleleriyle anlattıklarına başvurularak, Bartın Irmağı hakkındaki gözlemleri aktarılmıştır.

Çalışmanın amacı Bartın'ı seyahat edenlerin notlarının incelenmesi ile Bartın Irmağı'nın öneminin ortaya konulmasıdır. Çalışma seyyahlar, sefirler, siyasi görevliler, tarihçiler, coğrafyacılar ve yazarların söylemleri ile Bartın Irmağı'na ait görsel malzemeler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Homeros, Herodotos, Ksenophon, Strabon, Quintus Smyrnaeus, William Ainsworth, Joseph Pitton de Tournefort, Ruy Gonzalez de Clavijo, Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, Şemsettin Sami, Uluslu İbrahim Hamdi Efendi, İsmet İnönü, İsmail Habib Sevük ve Necdet Sakaoglu'nun Bartın Irmağı ile ilgili izlenimleri paylaşılmıştır.

Bu bakımdan çalışmaya konu teşkil eden Bartın Irmağı'nın şehre yaşattığı o ihtişamlı günleri bir kez daha hatırlatmak ve o günlerine ancak ırmakla dönebileceği fikrinden hareketle yazılmıştır. Bartın'a seyahat edenlerin Bartın Irmağı'nı nasıl gördükleri, gördüklerini nasıl anlattıkları, geçmişten günümüze Bartın Irmağı'nda nelerin değiştiği ve nelerin aynı kaldığı aktarılmaya çalışılmıştır.

Bartın ve Bartın Irmağı'na seyyah ve yazarların gözüyle bakmak, Bartın'ın kent imajı açısından önemlidir. Şehrin çehresinin gelişmesine ve şehre farklı bir bakış açısı geliştirilmesine katkı sunacaktır. Bartın Irmağı ile ilgili söylemlerin tek kaynaktan toplanması ve incelenmesi, ırmağın tarihi sürecine katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seyyah, Parthenia, Parthenios, Bartın, Bartın Irmağı

ONCE UPON A TIME IN PARTHENİOS

Abstract: In this study, where the Bartın River and its surrounding life were written through in the views of travelers, ambassadors, political officials, historians, geographers and writers belonging to different nations such as Turkish, French, Spanish, their observations about the Bartın River were conveyed by referring to their own sentences.

The purpose of this study is to reveal the importance of the river by examining the notes of people who were travelling to Bartın. In Therefore has benefited from the discourses of travelers, ambassadors, political officials, historians, geographers, writers and was realized by using visual materials of the Bartın River.

Within this scope, Homer, Herodotos, Ksenophon, Strabon, Quintius Smyrnaeus, William Ainsworth, Joseph Pitton de Tournefort, Ruy Gonzalez de Clavijo, Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, Şemsettin Sami, Uluslu İbrahim Hamdi Efendi, İsmet İnönü, İsmail Habib Sevük and Necdet Sakaoğlu's impressions about Bartın River were shared.

In this respect, it was written with the idea that Bartın River, reminds us once more of the magnificent days that it has brought to the city and that it can return to those days only by the river. The opinions of people traveling to Bartın about the Bartın River and how they see it, what has changed and what has remained the same in Bartın River from past to present has been tried to explain.

Bartın and Bartın River through the views of travelers and writers is crucial for the city image of Bartın. It will contribute to the development of the city's appearance and to give the city a different perspective. Gathering and analyzing discourses about Bartın River from a single source is important in terms of contributing to the historical process of the river.

Keywords: Traveler, Parthenia, Parthenios, Bartın, Bartın River.

Giriş:

Seyyahlar, sefirler, siyasi görevliler, tarihçiler, coğrafyacılar ve yazarlar Bartın'ı anlatırken şehrin içinden geçen ırmaktan bahsetmişlerdir. Bu nedenle Bartın şehrinin adının ırmak ile anıldığını söylemek mümkündür.

Bartın, bir ırmak şehridir. Bartın'ın içinden geçen ve şehre adını veren ırmak; tarih boyunca pazaryeri, kerestecilik, maden direkçiliği, gemi yapımı, yumurta üretimi ve tavuk yetiştiriciliği faaliyetlerinin merkezi konumunda yer almıştır.

Eski çağlardan itibaren tarihin her döneminde önemli bir merkez olma özelliği taşıyan, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Bartın'da, cevher konumundaki Bartın Irmağı ve kıyısı şehrin önde gelen yerleşim yerlerini oluşturmuştur.

Bartın gibi ülkemizde içinden nehir geçen Adana/Seyhan, Sivas/Kızılırmak, Eskişehir/Porsuk, Nevşehir/Kızılırmak, Amasya/Yeşilirmak, Şanlıurfa/Fırat, Edirne/Meriç, İstanbul/Göksu, Muğla/Azmacık, Antalya/Manavgat şehirlerinde de su kenarları en güzel yerleşim yerlerini oluşturmuştur. Bu bakımdan içinden nehir geçen şehirlerden biri olan Bartın, gezginlerin gözünden ve yazarların eserlerinden tasvir edilmeye çalışılmıştır.

Bartın, ahşap evleriyle süslü caddeleri, yemyeşil doğası ve tarihi ırmağıyla farklı bir şehir tablosu oluşturmaktadır. Şehrin içinden geçen Bartın Irmağı ise Bartın'ın kalbi konumundadır. Şehrin nabzını tutan Bartın Irmağı'nda eskiden sandallarla gezintiye çıkmak yapılması keyifli en güzel şeylerden biriydi. Ayrıca ırmak kıyısında veya Gazhane mevkiinde vakit geçirmek Bartın'la bütünleşmiştir. Her dönemde olduğu gibi Bartın'a seyahat veya görev amaçlı ziyarete gelenler daha sonrasında hatıratlarında Bartın ve Bartın Irmağı'ndan bahsetmişlerdir. Bartın, tarih boyunca birçok gezgin tarafından gezilip görülmeye değer bir şehir olarak görülmüştür.

1. Parthenia ve Parthenios

Batı Karadeniz bölgesinin önde gelen yerleşim birimlerinden biri olan Bartın; antik dönemin "*Parthenia*"sı, İlyada destanının "*Paflagonya*"sı, Bizans döneminin "*Bukellarion Thema*"sı, Selçuklu ve Osmanlı döneminin "*On İki Divan*"ı ve "*Kara Karyesi*" olarak her dönemde ilgi çekici bir merkez olmuştur. Bartın şehriden "*Parthenia*", Bartın Irmağı'ndan "*Parthenios*" veya "*Pathenius*" olarak bahsedilmektedir. Bunlardan "*Parthenios*" ismi Bartın Irmağı olarak anılmakta ve daha sık kullanılmaktadır.

Bartın ismi "*Parthenia*" kökeninden gelmektedir. Parthenios kıyısında kurulmuş Parthenia şehri zamanla "*Bartın*" adına dönüşmüştür (Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2007, 17).

Anadolu'ya Türklerin egemen olmasıyla civar köyler arasında öne çıkan Bartın'ın adı ilçe olana kadar “*On İki Divan*” olarak geçmektedir. (Yakupoğlu, 2010, 8). “*On İki Divan nam-ı diğer Bartan*”, “*Nehr-i Bartan*”, “*Bartan İskelesi*” bazı kaynaklarda yer alan diğer söyleyişlerdendir (Çilsüleymanoğlu, 1996, 42 ; Ünal, 2015, 69).

Bartın şehrinin adını aldığı Bartın Irmağı; antik dönemde “*Altın Deresi*”, Yunan mitolojisinde “*Okenaus'un çocukları olan tanrı-irmaklardan ve Tanrıça Athena'nın sıfatlarından birisi*”, Grekçe'de “*bakire*”, mitolojide “*Artemis ve Hera'nın isimleri*”, Amastris sikkelerinde “*nehir tanrısı*”, Güneş-Dil teorisinde “*Güzel ve muhteşem akan su*” olarak tasvir edilmektedir (Çilsüleymanoğlu, 1996, 21; Çilsüleymanoğlu, 1996, 42; Aşçıoğlu, 2001, 7; Çam, 2014, 30).

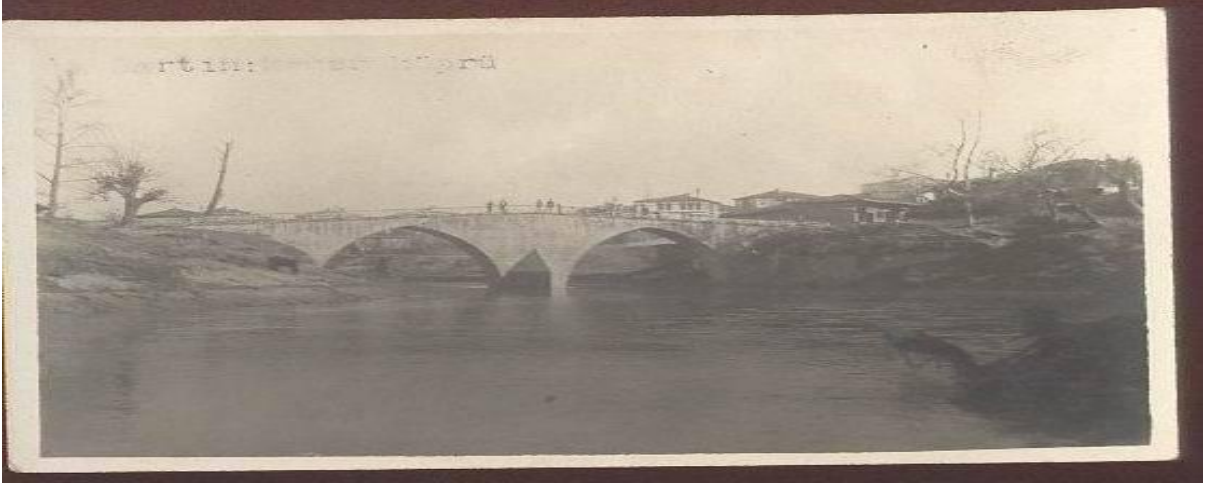

Fotoğraf 1: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Yalı İskelesi”

Antik dönemde Bartın, Paphlaga Bölgesi içinde bulunmaktadır. Bu bölge doğuda Halys (Kızılırmak) batıda ise Parthenios ile sınırlandırılmıştır. Parthenios, bölge için önemli bir su kaynağı olmuştur. Aynı zamanda Parthenios, iç bölgelerden kıyı kesimlere doğru kullanılan önemli bir su yoludur (Çam, 2014, 29-31).

Parthenios, antik kaynaklarda Artemis'in kıyılarında avlandığı ve sonrasında içinde yıkandığı bir ırmak olarak geçmektedir (Çam, 2014, 36). Antik kaynaklarda Parthenios ve kıyısının devasa ağaçlardan oluşan bir orman olduğu, ağaçlardan gökyüzünün görülmediği, Bartın Irmağı'ndan Boğaz'a doğru anlaşılmaz seslerin geldiği ve ırmağa girmekten korkulduğu anlaşılmaktadır (Aşçıoğlu, 2006, 7; Aşçıoğlu, 2014, 2). Irmak çevresinde yerleşim olmadığından büyük ağaçların olduğu, yelkenlilerle ırmakta ilerlemek isteyenlerin uğultular duydukları, bu

uğultuları “Akarsu perilerine (*Nymphere*)” atfederek geri döndükleri mitolojide mevcuttur (Çilsüleymanoğlu, 1996, 42; Ünal, 2015, 36).

Fotoğraf 2: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Kemerköprü”

2. Gezginlerin Gözüyle Bartın Irmağı

Parthenios, Homeros’un “*İlyada*”sında, Herodotos’un “*Tarih*”inde, Ksenophon’un “*Anabasis*”inde, Strabon’un “*Geographika*”sında, Ksenophon “*Anabasis*”inde, Şemsettin Sami’nin “*Kâmûsü’l-A’lâm*”ında, İsmail Habib Sevük’ün “*Yurttan Yazılar*” ında, Kâtip Çelebi’nin “*Cihannüma*”sında, Uluslu İbrahim Hamdi Efendi’nin “*Atlas*”ında, Evliya Çelebi’nin “*Seyahatname*” sinde yer almaktadır.

Fotoğraf 3: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Bartın İskelesi”

Eserlerle eş zamanlı olarak bu bölümde Homeros, Herodotos, Ksenophon, Strabon, Quintius Smyrnaeus, William Ainsworth, Joseph Pitton de Tournefort, Ruy Gonzalez de Clavijo,

Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, Şemsettin Sami, Uluslu İbrahim Hamdi Efendi, İsmet İnönü, İsmail Habib Sevük ve Necdet Sakaoğlu'nun Bartın Irmağı ile ilgili izlenimleri, Bartın Irmağı'nın ticari faaliyetlerde aktif kullanımını görsellerle desteklenerek aktarılmıştır.

2.1. Bartın Irmağı'nda Ticari Hayat

“*Seyahatname*” adlı eserde ırmaktaki geçmiş yaşamın izleri, ırmağın ticari hayattaki önemi “Bartın nehri büyük bir çaydır. Mısır gemileri girip yüklenir.” ifadeleriyle beraber seyyah Evliya Çelebi'nin satırlarına şu cümleler yansımıştır (Çelebi, 2005, 85; Çelebi, 2005, 169) :

Padişah hazinesinden 3.000 kese çıkıp Karadeniz'de Canik sancağına, Sinop, Amasra ve Ereğli'ye, Kocaeli sancağına, İzmit'e ve Kemerler tarafında olan 120 adet kazalara güvenilir kapucubaşılar kereste satın almaya gitti. ... O kadar ahşaplar geldi ki bütün iskeleler ve tersane gözleri kereste ile dopdolu oldu. Bütün adalardan usta marangozlar gelip tersanenin her gözünde birer kadirge bodostaması kurarak haftada birer kadirge yapılmaya başlandı. Bir başdarda-i hümayun ve on adet kara mavnalar inşa olunup Tersane-i amire insan deryası oldu.

Fotoğraf 1: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Bartın İskelesi'nde Gemilere Yüklenmeyi Bekleyen Keresteler”

Kâtip Çelebi ünlü coğrafya eseri “*Cihannüma*”sında Bartın'la ilgili izlenimlerini şöyle aktarmaktadır (Ünal, 2015, 63-64):

Bartın, Bolu Livası'na bağlı bir kazadır. Bolunun 3 merhale kuzeyinde, Karadeniz'e yakın 24 köyden oluşan bir kazadır. Haftalık pazarı kurulur. Derbend Suyu, Ova Suyu ve Ulus Suyu birleşerek bir nehir olup bu kazadan geçerek denize dökülür. Bu ırmak son derece derin olduğundan Boğaz'dan 2 mil kadar içeriye gemiler girip kereste yüklenir. Kalyonlar çoğunlukla burada yapılır. Buraya On İki Divan da derler.

Gemi yapımı için çok önemli bir meta olan kendir bezinin üretildiği yerler arasında Bartın'ın da olduğunu Kâtip Çelebi eserinde belirtmektedir (Ünal, 2015, 77-78). 1836 Bartın seyahatinde William Ainsworth, Parthenios kıyısında küçük yelkenlilerin bulunduğunu, gemi imalatıyla birlikte gemi ve sandal ihracatının da yapıldığını aktarmaktadır (Çetin, 2014, 50-51). İsmail Habib Sevük, Karadeniz seyahati sırasında Bartın Irmağı'nın ticaretteki önemini ve Bartın'da önemli ekonomik faaliyetlerden biri olan gemi inşasını şu cümlelerle anlatmıştır (Sevük, 2014, 225-230):

Toptan baktım, içini gezdim, çevresini dolaştım; beş altı bin evli, mühimce bir şehir gibi görünüyor; hâlbuki nüfusu sadece on binmiş. Şehrin nüfusuna bak, kasaba... Kasabanın gövdesine bak, şehir. Mamure mi? Hayır; virane mi? Hiç değil; hani İstanbul'un apartmansız tarafları vardır, ahşap İstanbul'un oldukça iyi tarafları; ahşabın hafifliğine efendilik veren, durumlu, çoğu üçer katlı, bağdadi duvarlı, cumbalı evleriyle Bartın, eski İstanbul'dan kopup gelmiş gibi; denizden on yedi kilometre içeride kollarını açan bir ırmağın kucağına çömelmiş kuytu bir Türk beldesi. ... Ya ırmağı dolduran gemiler? Gerek iskelede gerek Gürgenpınarı'nda bir iki yüz tonluk ve yüzlerce denecek kadar kalabalık gemiler var fakat hepsi kıyılarına bağlı ve hepsi bomboş. Yelkenini kanat gibi açan gemi; bu gemiler, kanatsız kalmış uzun gagalı birer kuş ezginliğiyle esneyip duruyorlar. Ya gemi tezgâhları? Irmağı dolduran gemiler, hep bu ırmak kıyısında dünyaya geldiler. Bartın Irmağı, sırtında taşıdıklarının beşiğidir de. İskele etrafındaki tezgâhlardan her gün bu ırmağa bir iki gemi inermiş ve o tezgâhlarda beş yüz usta çalışmış. Şimdi gemi ayda yılda bir iniyor. Şimdiki tezgâhta beş yüz yerine beş kişi, kurulan kaburgaya isteksiz iştahsız çekiç vuruyorlar. Bu, gemiciliğin hala yaşadığını göstermek için mi? Bunda, diriliği gösterişten ziyade ölümü saklayış var. Irmağa inen gemiler ikiye ayrılırdı: Bir kısmı Bartın'da kalır, yalnız İstanbul'a değil İskenderiyelere kadar yük götürüp para getirdi. Bir kısmı dışarı satılır, boş gidip hiç gelmez; fakat bu gidiş, Bartın'da birkaç bin nüfusu geçindirirdi. Şimdi kıyılarda birinciler yatalak, tezgâhlarda ikinciler kısır oldu.

Anadolu'nun eski şehirlerinden biri olan Bartın, mavi ve yeşil renklerini bir arada barındıran özel bir şehirdir. Geçmişte çok sayıda seyyahı, sefiri, yazarı ve bilim adamını ağırlamış olan Bartın, ortasından geçen Bartın Irmağı ve ırmak kenarında sıralanmış evleri ile hafızalardan kolay kolay silinmeyecek bir manzaraya sahiptir.

Fotoğraf 5: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, "Kemerköprü"

Uluslu İbrahim Hamdi Efendi "*Atlas*" eserinde şehirde halat, ip ve makaraların yapıldığı ifade etmiştir (Çilsüleymanoğlu, 1996, 1513). Aynı eserde " *...kasabanın iki tarafını ırmak kucaklayıp limanı ile birlikte ırmak kuşatmıştır. Kasabada hoş ve latif ve ferah iskele olup, ırmak iki şak olduğu mahalde gemiler mevcuttur. İstanbul Galata'sı gibi halat bükücü ve ustalar vardır.*" ifadeleri bulunmaktadır (Aşçıoğlu, 2006, 17).

Irmağı ve şehri birbirine bağlayan tarihi köprüleri ile akla gelen şehirlerden biri olmalıdır Bartın. Otantik ahşap evleri ve fotoğraf çekmeye doyamayacağınız köprüleri ile ırmaktaki suyun hayat kattığı nadide şehirlerden biridir. Irmağın akışı ve çevresine sirayet etmiş olan ağacın her türü seyir ve huzur kaynağıdır.

Fotoğraf 6: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Bartın İskelesi”

Araştırmacı yazar Necdet Sakaoğlu, Bartın için şu cümleleri aktarmaktadır (Bartın Valiliği, 2012, 63):

İbn-i Haldun Mukaddime’de şehrin ne olduğunu anlatıyor. Bu arada taşra ile medeniyetin farkını tanımlıyor. Şehir için dediği şey şu; şehrin iyisi suya yakın, daha iyisi köye yakın diyor. Yani, köy arazisi biliyorsunuz istihsal yapılan yerdir. Tarım arazisidir. Su da her türlü bolluğu sağlar. Bartın bana göre İbn-i Haldun’un tarif ettiği şehirdir. Bir değil iki büyük ırmak vardır. Etrafı çok geniş büyük bir ovadır. Köyler vardır, bu köyler bir zamanlar o kadar birbirinden ayırt edilemez ortak niteliklere sahipmiş ki; devlet bile II: Mahmut zamanında muhtarlıkları kurarken bu bölgede muhtarlık kuramamış. Divan kurmuşlar. Nitekim Bartın’ın eski adı On İki Divan namı diyar Bartın’dır. ...

Farklı yerlerden akan iki ırmak Gazhane Burnunda birleşerek Bartın’ı bir ırmak şehri formuna kavuşturuyor. Su kenarında kurulan şehirlerin öneminden bahseden İbn-i Haldun bu cümlelerle adeta Bartın’ı tarif etmiş olmalıdır.

2.2. Geçmişten Günümüze Bartın İmajı

Bartın Irmağı, tarih boyunca şehrin gelişimine katkı sağlamış ve şehirde yaşayanlara geçim kaynakları sunmuştur. Bartın şehri için en ilgi çekici öge, şehrin tamamını dolaşan Bartın Irmağı olmuştur. Şehirde benzeri olmayan ırmak ögesi, şehri seyahat edenlerin eserlerinde de ön plana çıkmıştır (Kurt, 2019, 161-165).

Fotoğraf 7: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Bartın Irmağı”

Şemsettin Sami'nin “*Kâmûsü'l-A'lâm*” adlı eserinde Parthenios, “Sular ilahesi güzel kız” şeklinde aktarılmaktadır. Herodotos'un “*Tarih*” adlı eserinde güzelliğiyle bilinen Afrodit'in Parthenia'ya gelerek Parthenios'da yıkandığı ve çamur banyosu yaptığı bilinmektedir (Aşçıoğlu, 2001, 7-8). Aynı eserde Parthenios kelimesi şu cümlelerle anlatılmaktadır: “*Thermodon ve Parthenios ırmakları kıyılarında yaşayan Suriyeliler ve komşuları Makronlar da bunu Kolkhislilerden öğrendiklerini söylerler.*” (Herodotos, 1973, 173)

Fotoğraf 8: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Kemerköprü”

Coğrafyacı Strabon, Parthenios'un çiçekli topraklardan geçtiğinden dolayı bu adı aldığını belirtmektedir (Strabon, 1993, 15). Çeşit çeşit ağaçlar adeta ırmağın süsü ve örtüsü gibidir. Quintius Smyrnaeus ise sessiz akıntısı ve parıltısıyla, yeşil toprakların arasından akan ve Karadeniz'e dökülen ırmak tanımlamasıyla Parthenios'u anlatmaktadır (Çam, 2014, 31). Bütün

Bartın'ı tatlı bir kavisle kucaklayan Bartın Irmağı'nın görünüşüne hiç doyum olmaz. Irmak çevresinde yeşilin her tonu, alt gövdeleri koyu, ortaları açık yeşil derken üstleri masmavi bulutlara uzanan ağaçlar, bu manzarayı izleyenler için mesafelerin sonsuzluğunda kayboluncaya kadar seyir ve huzur kaynağı olmaktadır.

Fotoğraf 9: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Bartın Irmağı”

Fransız Seyyah Joseph Pitton de Tournefort “*Relation d'un voyage du Levant*” adlı eserinde 18.yüzyılın ilk yıllarında geldiği Bartın'a dair şu cümleleri aktarmaktadır (Tournefort, 2013, 111):

2 Mayıs'ta, güzel bir havada yola çıkarak, bu hava sayesinde rahatlıkla 80 mil yol aldık. Öğleden sonra saat 4'e doğru, Rumların adını hala korudukları Parthenios Irmağına girdik; ne var ki, Türkler bu ırmağa Dolap adını verirler. Her ne kadar Onbinler'in aşmak için korkuya kapıldıkları ırmaklardan biri olduysa da, ırmak pek büyük değildir.

Bartın Irmağı şehrin içinden başka, deniz tarafından bambaşka görünür. Bir taraftan süzüle süzüle akan sakin bir ırmakken diğer taraftan sert ve hiddetlidir.

Fotoğraf 10: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, "Bartın İskelesi"

Ksenophon'un "*Anabasis*" adlı eserinde bir sürü düşman varken ırmağı geçmenin kolay olmayacağı, üç yüz ayak genişliğinde olan İris'e, genişliği iki stadiondan az olmayan ve ancak teknelerle geçilebilen Halys'e (Kızılırmak) gelineceği, Halys geçilse bile Parthenios'un aşılmasının imkânsız olduğu ardından Yunanlıların, Parthenios'un geçilmesini imkânsız gördüklerinden Sinop'tan gemiye bindikleri yazılmıştır (Ksenophon, 1947, 169).

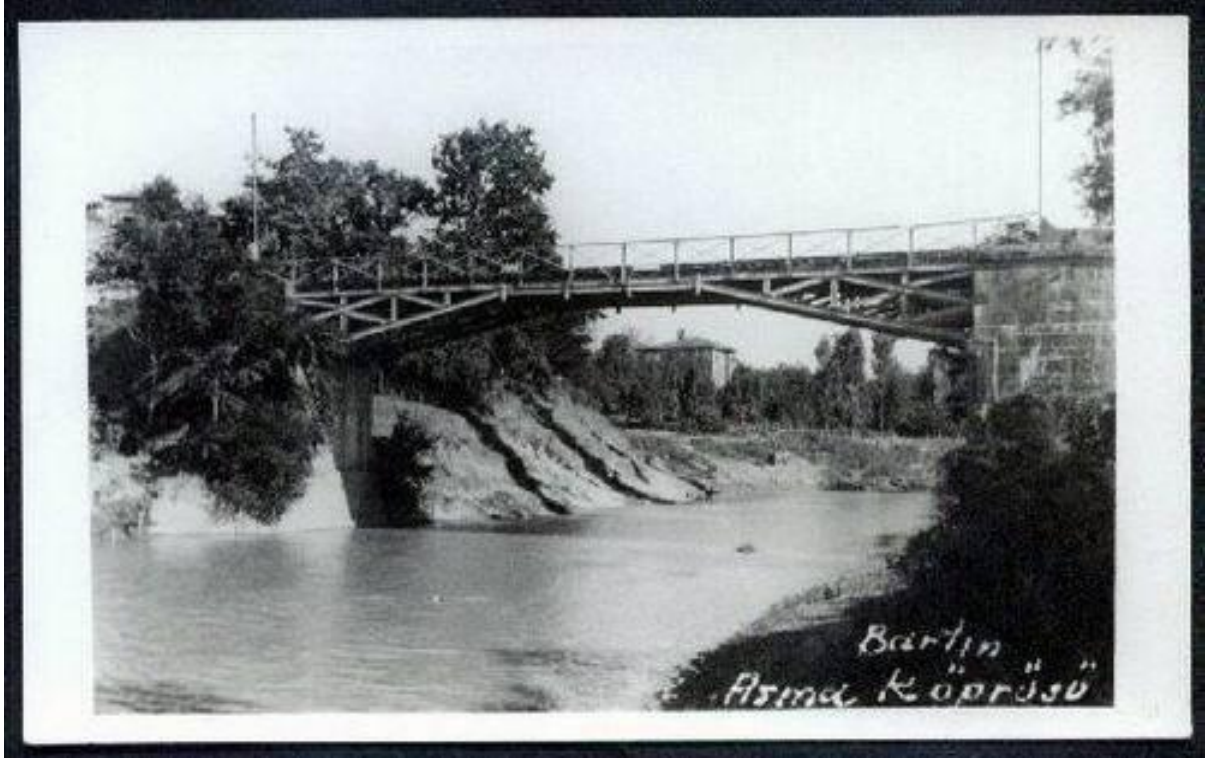

Fotoğraf 11: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Bartın Boğazı”

1400’lü yıllarda İspanyol sefiri olan Ruy Gonzalez de Clavijo, 1403-1406 yıllarındaki seyahati sırasında Bartın ile ilgili şu bilgileri paylaşmaktadır (Clavijo, 1993, 65) : “... Anadolu’nun içlerinden gelip akan bir nehrin ağzına vardık. Burası Bartın şehridir. Nehrin ağzında yüksek, dik kayalar vardı ve bunların biri üzerine girişi koruma ve kontrol için bir kale yapılmıştı.”

Strabon, Parthenios ve civarını “*Bakir çayırlar, çiçekli yalılar*” olarak tanımlamakta; geniş vadi ovasının uzun bir süre yerleşim görmediğini, tek yerleşim alanının Boğaz’daki tapınak ve iskele olduğunu söylemektedir (Çilsüleymanoğlu, 1996, 42). Strabon “*Geographika*”sında Parthenios kıyısında görkemli evlerin olduğundan (Strabon, 1993, 13) , Homeros “*İlyada*” destanında bölgede Paflagonyalılar’ın yaşadığından ve ırmak kenarında büyük bir saray olduğundan bahsetmektedir (Çetin 2015, 49).

M.Ö.12. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen Troia (Truva) Savaşının anlatıldığı Homeros’un “*İlyada*” destanında, Akhalarla harp halinde olan Troialıların yanında takviye güç olarak yer alan Anadolu halklarının arasında Tekkeönünden, Parthenios’un suladığı topraklardan Amasra ve Kitros’tan gelen vahşi katırları ünlü olan Enetlerin ve Paphlagonialıların başında cesur Pylaimenes’in bulunduğu aktarılmaktadır (Çam, 2014, 30). Pylaimenes komutasındaki Paphlagonialıların Kitros ve Amasra’da yerleşimlerinin olduğu ve saraylarının da Parthenios çevresinde bulunduğu aktarılmıştır (Çam, 2014, 35).

Fotoğraf 12: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Asma Köprü”

Homeros “*İlyada*” destanında bölgede yaşayan Paflagonyalılar ve Parthenios’tan şu cümlelerle bahsetmektedir (Homeros, 2011, 854):

Erkek yürekli Pylaimenes komuta eder Paphlagonialılara,

Gelmişler yaban katırlarıyla ünlü Enetlerin yurdundan,

Kytoros’ta, Sesamos’ta otururlar,

Parthenios Irmağı çevresinde kurmuşlardır ünlü saraylarını,

Kentleri Kromna, Aigialos, yüksek Erythinoi’dir.

Ustalıkla yıllardır gemileri denizle buluşturan ırmak, tarihsel süreçte insanlara güzel ve muhteşem akan su anlamına gelen Bartın yurdunu kazandırmıştır.

Fotoğraf 13: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Yalı İskelesi’nin Yapımından Önceki ve Sonraki Hali”

Seyyah ve coğrafyacı olan Uluslu İbrahim Hamdi Efendi 1738 tarihli “*Atlas*” adlı eserinde Bartın Irmağı’nı şu cümlelerle anlatmaktadır (Aşçıoğlu, 2006, 17):

...deniz kıyısından kasabaya gelinceye kadar iki tarafta sair meyve ve elma bahçeleri, çoğunlukla üzüm asmaları olup, iki taraftan ırmağa hayat suyuna benzer pınarlar akar. Gemiler orada kalır. İki tarafı latif pınarlı sudan içerler. Irmak suyunun denize kavuştuğu yerde, denize çıkarken sağ tarafta ve içeri girerken sol tarafta suya beraber kalkan gibi bir kaya uzanmıştır. Bu limana büyük kalyonlar dâhil olur.

Bartın Irmağı ve kıyısında bulunan teknelerden birine bindiğinizde şehrin neredeyse tamamını dolaşan ırmak, doğayla iç içe tüm güzellikleri görebilme imkânı tanır.

Fotoğraf 14: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Bartın Irmağı’nda Hıdrellez Kutlamaları”

Cumhurbaşkanı olduktan sonra çıktığı ilk yurt gezisinde 10 Aralık 1938 tarihinde saat 19.50’de Amasra’ya ulaşan İsmet İnönü, ertesi gün dönemin gemi yapımı alanında önemli bir merkez olan Bartın’da bu konu ile ilgili bilgi almış ve Bartın Irmağı’nın ulaşımında kullanılması için yapılan açıklamaları dinlemiştir. Motorla ırmakta gezinti yapmış, Amasra’dan Bartın Boğazına gelen “Savarona” isimli yatı ile Bartın’dan ayrılmıştır (Tinal, 2017, 439; Aşçıoğlu, 2006, 105).

İrmak bütün o büyüklüğüne rağmen yumuşak yüreklidir de. Uzun suyolu kıvrımlarıyla Boğazdan geçit verir şehre gelenlere yahut gidenlere.

Fotoğraf 15: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Bartın Irmağı’nda Hıdrellez Kutlamaları”

1936 yılında yazar ve eski Sinop milletvekili İsmail Habib Sevük, Karadeniz seyahatine çıktığında Bartın'a gelmiştir. Seyahatinin ardından Bartın'ı şu cümlelerle anlatmıştır (Sevük, 2014, 219-224) :

Kendisini şark rüzgârlarından esirgeyen uzun bir burnun garbındaki ırmak ağzı, Boğazköy ve Alibaba sırtları arasında, dört beş yüz metrelik genişliği ve bükülen tarafını henüz görmediğimiz için yarı dairemsi duran şekliyle bir akarsu ağzından ziyade bir koy gibi görünüyor; demirlemiş vapuru sallayıp duran dalgalı denize karşı bir ayna rüküdetiyle gülümseyen emniyetli bir koy. Vapura yanaşan hantal motöre telaşlar, bağırışlar; gürültüler, sallanışlar arasında çoğu köylü olmak üzere, yetmiş kadar yolcu doldu. Daha iyi motörler varmış amma kismetimize o gün bu düşmüş. Pat pat motorun ağır gidişine baştan canım sıkılıyordu fakat ırmağa girince... Güzellik içinde sürat kar değil zararmış, iyi ki yavaş gidiyoruz. Motorun başucunda, iki gaz tenekesi üstüne bir tahta parçası koyarak kendimize bir kanepeler yaptık. İki yüz metre genişliğindeki ırmağın suyu aydın, akışı belirsiz; bükülüşleri keskin değil tatlı ve kıyılar, dalga dalga tepelerin gürbüz yeşilliğiyle kabark. Tepelerin su içindeki nefti akisleriyle ikinci güneşinin suya serptiği pembe pırıltıların cümbüşleşmesi. Su güzel, kara güzel; sağ güzel, sol güzel; bütün yolcular neye susuyor? Hepimiz, tabiatın büyüğü içindeyiz. Bir saat sonra Gürgenpınarı'na vardık. Burası yarı yol, ismi gibi kendi de güzel bir köy; hülyalı bir yer, keyifli keyifli ağaçlar ve kıyıya bağlanmış iki üç yüz tonluk bir sürü gemi... Her birinde çifte direklerin hep bir araya gelişi, hava içine, budanmış bir orman parçasının mürtesemini çizmiş. Gemilerin suda akisleri yüzünden, gövdeleri bir kat daha büyümüş görünüyor. Kuytu ırmağın sükûneti, bizi gürültülü dünyadan ayırmıştı; bu gemilere karşı da kendi zamanımızdan çıktık; mekânla zamanın beraber değişmesi; kalyonlar devrindeyiz. İrmağın genişliği yüz metreye indi, belki seksene yetmişe indi, fakat dilberliği artıyor. Akşamın yumuşak iphamı altında kıyıdağı tepeler daha morlaştı. Tek renge bürünen suyun manası şimdi daha derin. Motörün ucu, suyun menekşeliğini ince ince yırtıp duruyor. ...Büyük ırmak, haritanın Bartın Çayı, Bartınlılarında Boğazırmağı dedikleri su, Bartın'a gelince iki kola ayrılıyor: Biri Hendek, sola bükülüp cenuba zaviye vererek kasabayı şimal ve şarkından; öteki Asma, hafifçe sağa kıvrılıp gene cenuba uzanarak kasabayı garbindan kucaklayan bu iki ırmak; Bartın'a cenup, tarafı kara ve üç tarafı su ile çizilmiş bir mustatil biçimi verdikten sonra cenupta kasaba bitince, ikisi de artık kendilerine lüzum kalmamış gibi edepli edepli istikametlerini değiştirip uzaklaşıyorlar. ...Gerek Asma'nın ağzı gerek Hendeğin kaidelik yapan kısmı, Gürgenpınarı'nda olduğu gibi, bir sürü gemilerle dolu. Yolcu motörleri,

Boğaziçi'ndekiler gibi salonlu malonlu bir iskeleye yanaşıyor. İskelenin sağında beton bir rıhtım, mavnalar yanaşmış; solunda gemi tezgâhı, iki geminin kaburgaları kurulmuş. Arka dağlarda orman, şehir önünde ırmak ve ileride deniz; dağdan kesip getir, şehirde biçip kur ve ırmakta yükletip gönder. Vatanın bütün nehirlerini gördüm, hiç böyle gemi ile dolu olanını görmedim. Safa otelinin tepesindeki etrafı camekânlı itfaiye kulesinden, memleketin panoramasını seyrediyoruz. Meğer güzel ırmaklı Bartın'ın görünüşü de ömürmüş. Başta yani şimalde, Kırtepe, şehrin giriş yeri; dipte yani cenupta, Halatçıyaması, şehrin sonu; bu iki tepenin tatlı tümseğini kaplayıp aradaki düzlüğe bir asma köprü bel verişiyle uzanan Bartın, iki tarafı yastıkla kabarık yaylı bir sedire serilmiş alacalı bir halı gibi bütün desenlerini göstererek gerilip duruyor.

Fotoğraf 16: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, "Bartın Irmağı"

Hepsini bırak, ya şu ırmağın kendine ne oldu? Eskiden orta halli vapurlar Gürgenpınarı'na kadar girerlermiş. Şimdi vapurlar, denizin birkaç kilometre açığında demirliyor. Daha otuz yıl önce vapurları bağrına basan ırmak, şimdi ağzına bile yaklaştırmamaktadır, içeride boşaltış yerine açıkta aktarma; içerisi liman, dışarısı dalgalı; tehlike dışarıda, emniyet içeride; mazide rahatlık, halde güçlük... Bu ırmağa ne oldu? Bartın'ın suyunda karasında; çarşısında pazarında; köyünde kasabasında bütün bu değişiklikleri yapan nedir? Güngörmüş evler güçlkle ayakta duruyorsa, yunus gibi hareketli gemiler midye gibi kıyılara yapışmışsa, etrafını mıknatis gibi çeken memleket mıknatisa tutulmuş gibi etrafına boşalıyor...Bu memlekete, eskiden dört milyon liralık kereste ihraç edermiş; şimdi dört yüz bine inmiş; buna, iniş değil yuvarlanmış

derler. Bartın Irmağı, şimdi de eskisi gibi durgundu; fakat eskiden üstü hareketliymiş. Bu ırmak, eskiden de şimdiki gibi masmaviydi, fakat o zaman buna “Altındere” derlermiş... Güzelim su, mavi su, şimdi sana teneke dere mi diyeceğiz? ...Ya yumurta işi? Eskiden Bartın yumurtası, hele Almanlarca çok makbulmüş. ...Bugünkü Bartın’ın manzarası bu olursa ya yarın refaha kavuşmuş Bartın ne olacak? Zafranbolu ve Bolu’ya kadar geniş bir hinterlant, arkada zengin ormanlar, ovada bereketli toprak ve önde mavi bir şahdamar gibi uzanan ırmak: Geriye yol, ormana iş ve ırmağı tarayış. Mazinin tersliği; ırmak doldu, kasaba boşaldı; yeni Türkiye’ye düşen vazife, ırmağı tarayıp kasabayı doldurmak. Güzel Bartın’ın üç zamanı; cılızca günün semizce düne hasreti; fakat dumanını savurarak ırmağa giren vapurlar, yelkenlilerini şişirerek dolu dolu dışarı çıkan gemiler ve semiz dünü bir iskelet gibi cılız gösterecek haşmetli yarın: Güzel Bartın, bu yakın yarın en tabii hakkındır. (Sevük, 2014, 225-230)

İç deniz konumunda olan Bartın Irmağı kirlilikten dolayı zaman içerisinde sönüp gitmiştir. Fakat şehir için son derece önemli olan ırmak işlevini nasıl kaybeder? Zaman içerisinde ırmağın kirlenmesi ve ilgisizlik Bartın’ı tarihin güzel sayfalarından yavaşça silmiştir. Ama dıştaki büyük deniz (Karadeniz), içteki küçük denize (Bartın Irmağı) her zaman yardım etmiştir. Irmak eski günlerine dönmek isterse bu yine büyük denizle beraber olacaktır.

Fotoğraf 17: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Hidrellez Şenlikleri”

İsmail Habib Sevük, Bartın Irmağı’nın sosyal, kültürel yaşamdaki etkisini de şu cümlelerle dile getirmiştir (Sevük, 2014, 225-230): “...Bartınlıların nasıl eğlendiklerini hele

Pazar günleri görmeli. Orduyeri köprüsünden Asma ağzına kadar Hendek ırmağı, oradan aşağı sırttaki memba suyuna kadar Boğaz ırmağı; suların üstü kayıklar, sandallar, kıkler, yelkenler ve motörlerle kaynaşiyor. Bütün kıyılar ve setler, kadın erkek, çoluk çocuk, renk renk insanla dolu. Seyredenler seyredilenler... Irmakta bayram var....”

Fotoğraf 18: Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın Fotoğraf Arşivi, “Orduyeri Köprüsü”

“Hıdırellez” denilince akıllara düşen nadir yerlerden biridir Bartın Irmağı. Nedeni ise Hıdırellez’in ırmak kenarında, şenliğe katılanlarla beraber kutlanmasıdır. Ülkemizde üzerinde ulaşım yapılabilen tek ırmak olan Bartın Irmağı’nın kıyısı 5 Mayıs’ı 6 Mayıs’a bağlayan gün gemilerle dolup taşardı. Bartın’ın sahip olduğu muhteşem coğrafyanın sırrı ırmakta gizli olduğu kadar da içinden geçen ırmağın, şehirde yaşayan insanlara hayat vermesinde gizlidir.

Sonuç

Bartın doğayla iç içe bir Batı Karadeniz şehridir. Bartın'ın sahip olduğu güzelliklerin içinde en önemlisi ırmaktır ve kadim Bartın (Parthenia) adının Parthenios ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bartın Irmağı'nda kentin geçmişinin ve geleceğinin buluşması gizlidir. Tarih ve doğa, Bartın Irmağı'nda bütünleşmiştir.

Hatıratlarda seyyahların, sefirlerin, siyasi görevlilerin, tarihçilerin, coğrafyacıların ve yazarların bakış açısından Bartın Irmağı'na ve çevresine ilişkin izlenimleri canlandırılmıştır. Bartın'ı ziyaret etmiş Homeros, Herodotos, Ksenophon, Strabon, Quintius Smyrnaeus, William Ainsworth, Joseph Pitton de Tournefort, Ruy Gonzalez de Clavijo, Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, Şemsettin Sami, Ulusu İbrahim Hamdi Efendi, İsmail Habib Sevük ve Necdet Sakaoğlu eserleri günümüze kadar ulaşmış, eserlerinde şehirde benzeri olmayan ırmak ögesiyle birlikte Bartın'ı ebedi kılmışlardır.

Bartın'a farklı amaçlarla gelen gezginlerin notlarından da anlaşıldığı üzere Bartın Irmağı, şehrin tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bartın'ın tarihi kimliği ve gezginlerin tasvirleri ile Bartın'ın tarih boyunca tek başına bir şehir olarak gelişim göstermesinde en önemli ögenin Bartın Irmağı olduğunu göstermektedir.

Irmağın, şehirle bütünleşmesinin akabinde geçmişte olduğu gibi gemi ve tekne gezintisi denilince Bartın şehri zihinlerde yeniden canlanacaktır. Şehirler; doğal güzellikleri, caddeleri ve sahip olduğu diğer değerleri ile tanınır. Şehirleri keşfetmekten kastedilen şehirleri tarihiyle, doğasıyla, kültürüyle, ekonomisiyle, coğrafyasıyla birlikte okuyabilmektir. Bartın şehrinin barındırdığı tüm güzellikler ırmak ile anlamlı ve okunabilir hale gelmektedir.

İçinden geçen ırmağı, denizle olan bağlantısı ve taşımacılığı, ticaretteki önemi (pazaryeri, kerestecilik, maden direkçiliği, gemi yapımı, yumurta üretimi ve tavuk yetiştiriciliği) ile birçok gezginin güzergâhı Bartın'dan geçmiştir.

Antik ve Orta çağda Bartın'ın konumu itibarıyla yol güzergâhlarında yer alması ve Parthenios ile adeta sular ülkesi olarak anılması şehrin merkezi çekim özelliğini ön plana çıkarmıştır. Bartın, tarih boyunca görülmeye değer bir şehir olmuştur. Gezginler, siyasi görevliler, bilim adamları, yazarlar veya farklı amaçlarla şehre gelen ziyaretçilerin tamamı Bartın'dan bahsetmekte ve eserlerinde yaşam kaynağı Parthenios'u anlatmaktadırlar.

KAYNAKÇA

Aşcıoğlu, Erkan. *Bartın ve Kökleri*. Bartın, 2006.

Aşcıoğlu, Erkan. *Bartın*. Bartın: Bartın Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, 2001.

Aşcıoğlu, Erkan. *Kurtuluş Savaşında Bartın* (Genişletilmiş 2.Baskı). Bartın: Bartın Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.

Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. *Mitolojiden Gezgincilere Bartın Kültür ve Turizm Envanteri*. Ankara: Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, 2007.

Clavijo, Ruy Gonzales de. *Anadolu Orta Asya ve Timur*, çev. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul: Ses Yayınları, 1993.

Çam, Fatma. “*Antik Dönemde Bartın*”. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Belge ve Fotoğraflarla Bartın. 29-47. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, 2014.

Çelebi, Evliya. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (2. Cilt 1. Kitap). çev. Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Çetin, Emre. “*Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Bartın*”. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Belge ve Fotoğraflarla Bartın. 49-62. Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları, 2014.

Çilsüleymanoğlu, Süleyman. *Bartın Halk Kültürü*. Cilt: 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996.

Çilsüleymanoğlu, Süleyman. *Bartın Halk Kültürü*. Cilt: 2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996.

Çilsüleymanoğlu, Süleyman. *Bartın Halk Kültürü*. Cilt: 3. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996.

Herodotos. *Herodot Tarihi*. çev. Müntekim Ökmen. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973.

Homeros. *İlyada*. çev. Azra Erhat - A.Kadir. İstanbul: Can Yayınları, 2011.

Ksenophon. *Anabasis "Onbinlerin Dönüşü"*. çev. Tanju Gökçöl. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1974.

Kurt, Berna. *Bartın'ın Kent İmajının Oluşumunda Bartın Irmağı'nın Yeri*. Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi, 2019.

Servet Çınçın ve Erdenay Çınçın'ın fotoğraf arşivinden yararlanılmıştır.

Sevük, İsmail Habib. *Yurttan Yazılar* (2014). İstanbul: Ötüken Yayınları.

Strabon. *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*. çev. Adnan Pekman. Ankara: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993.

Tinal, Melih. "İsmet İnönü'nün Kuzey Anadolu Ziyaretine İlişkin Gözlemler (6-13 Aralık 1938)". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/52 (Ekim 2017): 436-442.

Tournefort, Joseph de. *Tournefort Seyahatnamesi*. çev. Ali Berktaş, Teoman Tunçdoğan. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.

Ünal, Yenal. *Kuruluşunun 50. Yıl Dönümünde Bartın Limanı Tarihi*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2015.

Yakupoglu, Cevdet. *Bartın Vakıfları (1214-1514)*. Bartın: İl Özel İdaresi Yayını, 2010.